

Aspiracje nauczycieli szkół rolniczych w zakresie kształcenia ich dzieci

Wstęp

Aspiracje są składnikiem osobowości człowieka aktywnego, decydują o tym, że człowiek podejmuje określone działania, wyznaczają kierunek i determinują siłę tych działań. Należycie ukształtowane sprzyjają prawidłowemu rozwojowi osobowości człowieka i jego świadomemu wysiłkowi mającemu na celu doskonalenie wewnętrzne. Przez udział jednostki w życiu społecznym pełnią funkcję kreatywną względem otoczenia. Względy te skłoniły mnie do podjęcia poszukiwań badawczych. Analizie części przeprowadzonych badań poświęcone jest niniejsze opracowanie.

Teoretyczne problemy aspiracji

Problematyka aspiracji ma już swoje bogate piśmiennictwo naukowe. Autorzy, omawiając to zagadnienie, odmiennie interpretują zarówno pojęcie aspiracji i ich poziomu, jak też wyróżniają, w zależności od przyjętych kryteriów podziału, różne rodzaje aspiracji.

I tak psychologowie zwracają przede wszystkim uwagę na mechanizmy kształtujące przeżycia i zachowania jednostek. W jednym ze słowników psychologicznych czytamy, że aspiracje to: po pierwsze; „pragnienia osiągnięcia czegoś znaczącego, dążenie do jakiegoś celu, ambicja”, oraz po drugie; „przekonanie o własnych możliwościach w danym, szerszym lub węższym zakresie aktywności, będące dla człowieka podstawą oceny osiągniętych efektów działania” [1]. Pieter tłumaczy pojęcie aspiracji polskim wyrazem „nadzieja”. Definiując je podaje, iż jest to „niezróżnicowany (niekierunkowy) stan pogodnego, ufego i mniej lub więcej optymistycznego nastawienia na przyszłość z przekonaniem o istnieniu możliwości i o prawdopodobieństwie pokonania zagrożeń, przeszkód i trudności w działaniu, w spełnianiu potrzeb, realizacji zamierzeń. (...) aspiracje – kontynuuje myśl autor – są to nadzieje na powodzenie w urzeczywistnianiu określonych zamierzeń lub planów” [2].

W odróżnieniu od psychologów socjologowie odwołują się na ogół do hierarchii celów czy hierarchii wartości, które stanowią mają swoistą podstawę dążeń ludzi. Aspiracje definiuje się wtedy jako „zespół dążeń wyznaczonych przez hierarchię celów, które jednostka akceptuje oraz definiuje jako ważne, a które przesądzają o jej

planach życiowych” [3]. „Poziom aspiracji i siła motywacji jako cechy osobowości – stwierdza Kowalski – stanowią po prostu funkcję konkretnego środowiska i są charakterystyczne dla jego subkultury” [4].

Wydaje się, że pedagodzy chcąc poznać aspiracje a następnie, oddziałując na uczniów, kształtować je, uwzględniają zarówno psychologiczne, jak też socjologiczne aspekty definiowania aspiracji.

Janowski [5] proponuje aspiracjami nazywać w miarę trwałe i silne życzenia jednostki związane z właściwościami lub stanami, jakimi ma się charakteryzować jej przyszłe życie, oraz cele, jakie w tym życiu będzie chciała ona uzyskać. Należy podkreślić, że do definicji autor włącza również niektóre przeświadczenia o pożądanym przez jednostkę stanie, nawet jeśli te stany nie są przez nią jasno sprecyzowane. Zakłada on ponadto, że pierwotne wobec aspiracji są motywacje życzenia. Stały wpływ na aspiracje mają wartości, postawy, oczekiwania uwzględniające realia oraz poziom aspiracji traktowany na równi z potrzebą ich zaspokojenia. „Poziom aspiracji – stwierdza Janowski – to określony stan aspiracji (ujęty albo nie ujęty w zbiorcze indeksy), przyjęty w kategoriach wartości: wysoki lub niski w porównaniu z szerszymi grupami społecznymi”.

Myślę, że należy zgodzić się z określeniem poziomu aspiracji miarą indywidualnych osiągnięć (tak charakterystycznych dla ujęć psychologicznych) w powiązaniu z hierarchią wartości społecznych. Wydaje się, że tylko w konfrontacji z innymi ludźmi (w sensie aprobowania i preferowania pewnych wartości) jednostka może określić swój poziom aspiracji w różnych dziedzinach życia społecznego.

Aspiracje mogą być skierowane ku różnym celom, rozmaite bywają obiekty dążeń, różna jest „treść” aspiracji. I tak – tytułem przykładu – mówi się i pisze o aspiracjach edukacyjnych, kulturalnych, zawodowych, społecznych, kierowniczych, ludycznych itp. Należy pamiętać, że niektóre rodzaje aspiracji pozostają ze sobą w bardzo wyraźnych i silnych związkach. Aspiracje edukacyjne mają powiązania z aspiracjami zawodowymi, ponieważ wybór szkoły i kierunek kształcenia zawodowego przesądza zwykle o przyszłym zawodzie. Stąd aspiracje edukacyjne oraz zawodowe określa się niekiedy mianem aspiracji edukacyjno-zawodowych. Aspiracje edukacyjne – które są głównym przedmiotem moich zainteresowań – stanowią podstawową i niemal powszechnie występującą grupę dążeń.

Diagnoza aspiracji edukacyjnych jest ważna zarówno ze względów poznawczych, jak też społecznych. „Niezależnie od pewnych wahań swej siły determinującej – stwierdza Białecki – podejmowane w sytuacji wyboru kierunku kształcenia decyzje przesądzają o ewolucji struktury kształconych, tj. o przebiegu procesu rekrutacji. Tym samym analiza zachowania w sytuacjach wyboru ma duże znaczenie dla wyjaśnienia procesu reprodukcji struktury zawodowej (czy jak kto woli, obserwowanego procesu ruchliwości)” [6].

Metodologiczne podstawy badań

Za udowodnioną można przyjąć tezę, że w rodzinie występuje powiązanie wyznaczników społeczno-ekonomicznych i kulturowych rodziny z aspiracjami wywodzących się z niej dzieci [7]. W tych okolicznościach w pełni zasadne wydawało się podjęcie badań, których zasadniczym celem było poznanie opinii rodziców, nauczycieli szkół rolniczych o poziomie aspiracji edukacyjnych odnoszących się do ich dzieci. Przyjęłam, że poziom aspiracji wyraża się w wyborze przez rodziców typu szkoły, którą ich dziecko miałoby w przyszłości ukończyć. W badaniach podjęto próbę ustalenia maksymalnego, minimalnego i najbardziej realnego poziomu aspiracji edukacyjnych nauczycieli [8]. Wskaźnikiem maksymalnie formułowanych aspiracji edukacyjnych była odpowiedź na pytanie: „Gdyby warunki dalszego kształcenia dziecka ułożyły się wyjątkowo korzystnie, jaki byłby Pani(a) plan maksymalny dotyczący szkoły, którą powinno ukończyć?” Z kolei pytanie dotyczące minimalnego poziomu aspiracji sformułowano następująco: „Gdyby wystąpiły nieprzewidziane trudności związane z kształceniem dziecka, jaki byłby możliwy do przyjęcia plan minimalny dotyczący szkoły, którą powinno Pana(i) dziecko ukończyć?” Należy sądzić, że różnice między maksymalnym i minimalnym poziomem aspiracji deklarowanym przez rodziców wskazują na siłę i trwałość aspiracji oraz na to, jakim mogą ulegać wahaniom. Przyjęto, że minimalny poziom aspiracji określa dolną granicę oczekiwań nauczycieli dotyczących kształcenia dzieci. W tych okolicznościach trudności urzeczywistnienia minimalnie formułowanych aspiracji mogłyby – jak sądzę – wywołać niezadowolenie środowiska nauczycielskiego z istniejącego stanu oświaty.

Badaniami ankietowymi objęłam studentów Magisterskiego Zaocznego Studium Pedagogicznego funkcjonującego w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie*, którzy rozpoczęli studia w roku akademickim 1995/96. Po wstępnej analizie stwierdziłam, że dysponuję 41 kwestionariuszami, wypełnionymi przez studentów, nauczycieli szkół rolniczych mających obecnie dzieci w szkole podstawowej. Większość respondentów stanowili mężczyźni. Ponad połowa (56,1%) to osoby z dość długim – 10 lat i więcej – stażem pracy. Zdecydowana większość badanych nauczycieli to mieszkańcy miast, w tym w Warszawie mieszka 9 osób. Mieszkańcy wsi stanowią 12,5%. Niemal co trzeci spośród respondentów (31,9%) podał, że w jego domu znajduje się księgozbiór liczący ponad 500 książek. Jedynie 2 osoby stwierdziły, że w ich domach poza podręcznikami szkolnymi w ogóle nie ma żadnych książek.

---

* W tym miejscu pragnę podziękować wszystkim nauczycielom–studentom za okazaną pomoc i bezinteresowność przy wypełnianiu kwestionariuszy ankiet.

Poziom aspiracji edukacyjnych – wyniki badań

Z danych przedstawionych w tabeli 1 wynika, że 88,1% badanych rodziców – nauczycieli chciałoby, aby ich dziecko, po ukończeniu szkoły podstawowej, kontynuowało naukę w szkole średniej.

Tabela 1.

Preferencje rodziców–nauczycieli co do przyszłego wyboru przez ich dzieci szkoły ponadpodstawowej*

Typ szkoły	Liczba	%
Liceum ogólnokształcące	33	55,9
Technikum	14	23,7
Liceum zawodowe	5	8,5
Zasadnicza szkoła zawodowa	4	6,8
Brak danych	3	5,1

* Suma przekracza liczbę respondentów, ponieważ niektórzy rodzice–nauczyciele wskazywali na więcej niż jeden typ szkoły.

Zwraca uwagę fakt, że ponad połowa respondentów (55,9%) wskazała na liceum ogólnokształcące jako przewidywaną drogę kształcenia swego dziecka. Jedynie 4 osoby zadeklarowały, że byłyby skłonne posłać swe dziecko do zasadniczej szkoły zawodowej.

Jednocześnie stwierdzono (tab. 2), że rodzice–nauczyciele w większości (70,7%) nie chcieliby, aby ich dziecko zostało nauczycielem(ką). Jedynie 5 osób zdecydowanie stwierdziło, że chciałoby, aby ich dziecko podjęło pracę w szkolnictwie. Badania nie były ukierunkowane na głębsze wyjaśnienie przyczyn takiego rozkładu wyników. Chodziło jedynie o poznanie aspiracji edukacyjnych charakterystycznych dla środowiska nauczycielskiego. Odnotowane rezultaty poszukiwań badawczych budzą jednak negatywne odczucia, potwierdziły się bowiem – jak sądzę – funkcjonujące w powszechnym obiegu poglądy o niewielkiej atrakcyjności zawodu nauczycielskiego.

Porównując maksymalny i minimalny poziom aspiracji rodziców dotyczący szkoły, którą ich dziecko powinno ukończyć (tab. 3), stwierdzono pewne różnice. O ile w planie maksymalnym niemal co 10 spośród respondentów (9,7%) wyraża nadzieję, że jego dziecko będzie mogło uwieńczyć swe studia doktoratem, to w przypadku wystąpienia szczególnych trudności związanych z kształceniem dziecka wszyscy rodzice skłonni byłiby do rezygnacji z takich aspiracji. W wariancie maksymalnym połowa respondentów za najbardziej pożądany typ szkoły dla dziecka uważa szkołę wyższą, zaś w przypadku wystąpienia nieprzewidzianych trudności związanych z kształceniem dziecka wskaźnik ten wynosi jedynie 15,6%. Jednocześnie

Tabela 2.

Rodzice – nauczyciele, którzy chcieliby, aby ich dziecko zostało nauczycielem(ka) oraz ci, którzy nie chcieliby, aby ich dziecko zostało nauczycielem(ka)

Rodzice – nauczyciele		Liczba	%
Ci, którzy chcieliby, aby ich dziecko zostało nauczycielem(ka)	tak	5	12,2
	raczej tak	7	17,1
Ci, którzy nie chcieliby, aby ich dziecko zostało nauczycielem(ka)	raczej nie	18	43,9
	nie	11	26,8

Tabela 3.

Maksymalny i minimalny poziom aspiracji rodziców – nauczycieli dotyczący szkoły, którą ich dziecko powinno ukończyć*

Typ szkoły	Maksymalny poziom aspiracji		Minimalny poziom aspiracji	
	Liczba	%	Liczba	%
Studia doktoranckie	6	9,7	–	–
Szkoła wyższa	31	50,0	10	15,6
Szkoła pomaturalna	11	17,7	24	37,5
Liceum ogólnokształcące	2	3,2	5	7,8
Technikum	4	6,5	13	20,3
Liceum zawodowe (matura i kwalifikacje robotnicze)	4	6,5	6	9,4
Zasadnicza szkoła zawodowa	3	4,8	5	7,8
Krótki kurs po szkole podstawowej	1	1,6	1	1,6
Szkoła podstawowa	–	–	–	–

* Suma przekracza liczbę respondentów, ponieważ niektórzy rodzice – nauczyciele wskazywali na więcej niż jeden typ szkoły.

stwierdzono, że w warunkach mniej korzystnych szkołą, która w opinii rodziców mogłaby dać dziecku wystarczające wykształcenie jest najczęściej (37,5%) szkoła pomaturalna, a w dalszej kolejności technikum (20,3%). Krótki kurs po szkole podstawowej jako wyraz zarówno maksymalnie jak też minimalnie rozumianych osiągnięć edukacyjnych wymieniony został w planie tylko jednego respondenta. Należy sądzić, że występuje on w przypadku dziecka wymagającego kształcenia w szkole specjalnej. Pozytywne odczucia może budzić fakt, że żaden z rodziców nie wyobraża sobie możliwości rezygnacji z uzyskania przez dziecko wykształcenia, jakie zapewnia co najmniej szkoła zawodowa.

Spośród 87 wymienionych przez rodziców przewidywanych przyczyn utrudnień w nauce dziecka (tab. 4) najczęściej wskazywano na bariery tkwiące w funkcjo-

Tabela 4.

Rodzaj przewidywanych przez rodziców-nauczycieli przyczyn utrudnień w nauce dziecka*

Rodzaj przewidywanych przyczyn utrudnień w nauce	Liczba	%
Brak chęci dziecka do nauki	21	24,1
Zbyt małe zdolności dziecka	12	13,8
Trudności w dostaniu się do wybranej szkoły ponadpodstawowej	33	37,9
Zbyt niski poziom nauki w szkole podstawowej	11	12,6
Zbyt duże koszty kształcenia	5	5,7
Konieczność wczesnego rozpoczęcia pracy przez dziecko	2	2,4
Inne (jaki?)	3	3,5

*Suma przekracza liczbę respondentów, ponieważ niektórzy rodzice-nauczyciele wskazywali na więcej niż jeden rodzaj przewidywanych przyczyn utrudnień w nauce dziecka.

nowaniu szkoły i całego szkolnictwa (50,5%). W dalszej kolejności wymieniano takie czynniki tkwiące w dziecku, jak: brak chęci do nauki (24,1%) oraz zbyt małe zdolności dziecka (13,8%). Zwraca uwagę fakt, że takie zewnętrzne uwarunkowania utrudnień w nauce dziecka, jak: zbyt duże koszty kształcenia oraz konieczność wczesnego rozpoczęcia pracy przez dziecko eksponowano najrzadziej, łącznie 8,1%. Spośród innych barier, które mogą się pojawić na drodze edukacyjnej syna lub córki, wymieniano: „chorobę dziecka” i „skomplikowaną sytuację rodzinną”.

Zakończenie

Pozytywne odczucia może budzić fakt, że – jak wykazano – ponad połowa spośród badanych rodziców, nauczycieli szkół rolniczych za najbardziej pożądany poziom edukacji dla swojego dziecka – i to zarówno w planie maksymalnym, jak też

minimalnym – uważa szkołę wyższą lub pomaturalną. Myślę, że zachodzące obecnie w naszym kraju przemiany ekonomiczne i polityczne pozwalają żywić nadzieję, że deklarowane przez rodziców stanowiska znajdą potwierdzenie w praktyce edukacyjnej. We współczesnym polskim społeczeństwie wykształcenie coraz częściej uznawane jest bowiem za czynnik, od którego zależy przyszła pozycja społeczna i ekonomiczna jednostki. Traktuje się je również jako sposób uzyskania lepszej pozycji na rynku pracy i w konsekwencji ucieczki przed bezrobociem. O ile bowiem w okresie realnego socjalizmu dość powszechnym motywem wśród absolwentów szkół podstawowych było uzyskanie prostych, konkretnych kwalifikacji, najczęściej w trzyletniej zasadniczej szkole zawodowej i szybkie rozpoczęcie pracy, to obecnie zakończenie edukacji na trzyletniej szkole zawodowej wiąże się z poważnym ryzykiem znalezienia się wśród bezrobotnych. Taka sytuacja skłania młodych ludzi do opóźniania wyboru przyszłego zawodu i sprzyja aspiracjom do wysokiego poziomu kształcenia. Pragmatyczne i utylitarne oczekiwania młodzieży wobec szkoły zostają przesunięte na wyższe szczeble systemu edukacyjnego: na szkolnictwo pomaturalne, wyższe szkoły zawodowe oraz na różne formy doksztalcenia. Wyrazem tego jest chociażby rosnąca liczba szkół prywatnych, prowadzących różnego rodzaju kursy pomaturalne i podyplomowe.

Takie zjawiska społeczne sprzyjają – jak sędzę – z jednej strony uznaniu edukacji za czynnik warunkujący indywidualny sukces jednostki, z drugiej zaś za czynnik rozwoju społecznego. Są to niewątpliwie wyzwania i szanse dla aspiracji edukacyjnych społeczeństwa. Wymaga to jednak wypracowania najbardziej efektywnych metod oddziaływania wychowawczego. Programy wychowawcze muszą uwzględniać tok postępowań i wskazań dotyczących rozbudzania nowych aspiracji i należytego ukierunkowania aspiracji już istniejących. Właściwe ukształtowanie i ukierunkowanie aspiracji edukacyjnych, przełamywanie wszelkiego rodzaju barier i utrudnień tkwiących w ludziach i warunkach to ważne zadanie wychowawcze w warunkach przeobrażeń ekonomicznych i politycznych dokonujących się obecnie w naszym kraju.

Literatura

- [1] W. SZEWCZUK (red.): Słownik psychologiczny, Warszawa 1979.
- [2] J. PIETER: Słownik psychologiczny, Warszawa 1963.
- [3] Por. B. GOŁĘBIOWSKI. Społeczno-kulturalne aspiracje młodzieży. Studium socjologiczne, Warszawa 1966; M. ŁOŚ: „Aspiracje a środowisko”. Warszawa 1972.
- [4] S. KOWALSKI: Socjologia wychowania w zarysie, Warszawa 1974.
- [5] A. JANOWSKI: Aspiracje młodzieży szkół średnich, Warszawa 1977.
- [6] J. BIAŁECKI: Wybór szkoły a reprodukcja struktury społecznej, Warszawa 1982.
- [7] Por. m.in.: M. TYSZKOWA: Rozwój dziecka w rodzinie i poza rodziną, Poznań 1985.
- [8] W. WIŚNIEWSKI: Oświata w społecznej świadomości, Warszawa 1984.

Aspiration of Teachers after Educating Pupils in Agricultural Schools

Abstract

The problems of professional aspiration examined in the paper are the subject of three studies: psychology, pedagogics and sociology.

Results of an investigation presented in this paper give cause for optimism. The present economic and political changes in Poland favour aspiration for higher level of teaching.